

13. Алексєєв В.М. Громадівські ради: законодавчий аспект / В.М. Алексєєв // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць / редкол. : С.М. Серьогін (гол. ред.) та ін. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2008. – С. 43–50.
14. Костюченко О.А. Конституційне право України : [навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни] / О.А. Костюченко. – К. : Київський нац. екон. ун-т., 2001. – 115 с.
15. Малишко В.М. Конституційне право людини на свободу світогляду і віросповідання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 / В.М. Малишко ; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2005. – 18 с.
16. Лиска О.Г. Територіальна громада в системі місцевого самоврядування / О.Г. Лиска // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2008. – № 1. – С. 137–144.
17. Місцеве самоврядування в Україні: загальні збори громадян, місцеві ініціативи, громадські слухання : зб. типових місцевих нормат. актів / А.С. Ткачук, В.І. Кампо, В.В. Прошко та ін. – К. : ІГС, 2001. – 44 с.

ТЕРОВАНЕСОВ А. М.,
аспірант кафедри конституційного
і міжнародного права
(Донецький національний університет)

УДК 368.9.06

НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПРАВОВІДНОСИН МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ

У статті досліджуються наукові методи розвитку медичного страхування. Передбачено, що вивчення методології впливає на формування теоретичного базису системи медичного страхування. Закріплюється тлумачення терміна «методологія медичного страхування». Встановлено неможливість висвітлення всієї сукупності наукових прийомів вивчення медичного страхування.

Ключові слова: медичне страхування, методологічні засади, теоретичний базис, правовідносини, наукові методи.

В статье исследуются научные методы развития медицинского страхования. Установлено, что методологические основы влияют на формирование теоретического базиса системы медицинского страхования. Доказывается невозможность освещения всей совокупности научных приемов. Предложено толкование термина «методология медицинского страхования».

Ключевые слова: медицинское страхование, методологические основы, теоретический базис, правоотношения, научные методы.

The article is devoted to investigation of methods for studying the development of medical insurance. In the article is explored the impact of methodology on the theoretical basis of health insurance. The interpretation of the term “methodology of medical insurance” is proposed. In the article is suggested way to further research of the legal relationship of medical insurance.

Key words: medical insurance, methodological principles, theoretical basis, legal relations, scientific methods.

Вступ. Вивчаючи становлення сфери медичного страхування в Україні, слід зупинитися на декількох аспектах. По-перше, медичне страхування являє собою особливу систему відносин, яка є частиною соціального законодавства та виступає гарантією дотримання конституційних прав громадян із боку лікувальних закладів. По-друге, медичне страхування має власну історію дослідження, яка розвивалася впродовж XIX – XX ст. Слід зауважити, що кожний процес містить певний науковий базис, і в такому контексті викликають інтерес роботи вчених, які спрямовані на вивчення цього питання. Крім з'ясування змістовних положень праць науковців, що сприяють детальному вивченню досліджуваної проблеми, обов'язковим є визначення основних наукових прийомів, за допомогою яких можна дослідити його становлення. Тому актуальним є вивчення методології медичного страхування як основи для подальшого дослідження поетапного розвитку вказаної сфери.

Недостатня кількість наукових праць із цієї теми свідчить про необхідність додаткових досліджень. Виявлення основного спектра методів дозволить більш детально визначити умови й особливості законодавства про медичне страхування в історичному аспекті.

Проблемам вивчення методології як окремої сфери знань приділено увагу багатьма вітчизняними й іноземними науковцями. Так, А. Дідікін досліджує питання вивчення методології науки конституційного права [1]. Л. Павкін аналізує особливості методології історії держави та права [3]. Ю. Сурмін та І. Шпильовий висвітлюють загальні основи методологічних проблем у контексті розвитку держави [5]. І. Новіков вивчає діалектичні умови розвитку суспільних процесів [6]. В. Нохрін звертає увагу на наукові прийоми дослідження науки історії держави й права [7]. Ю. Арзамаскін присвячує дослідження методам історичного пізнання в науковому аналізі [8].

Значна кількість наукових робіт свідчить про багатоаспектність та актуальність цієї проблеми. Водночас у роботах учених не приділено увагу методології дослідження медичного страхування, не враховано вплив наукових прийомів і способів на розвиток цього питання.

Постановка завдання. Метою роботи є дослідження методології становлення системи медичного страхування як окремої сфери наукових знань, що дозволяє розвинути теоретичний базис вивчення цих правових відносин.

Результати дослідження. Як зазначає А. Дідікін, посилаючись на А. Сімановича та В. Карповича, методологія в загальнонауковому сенсі являє собою сукупність пізнавальних засобів, методів, прийомів, способів, які використовувалися в науковому дослідженні, а також специфічну галузь філософського й наукового знання, у якій аналізуються передумови теоретико-пізнавальної та практично-застосовної діяльності [1, с. 39]. З огляду на це слід вказати, що під час кожного аналізу наукової проблеми існує система механізмів, завдяки якій відбувається вивчення окреслених питань. При цьому автор зазначає, що методологія може вплинути на практичну діяльність. Безумовно, вивчення загальнотеоретичних основ певним чином забезпечує їх застосування в суспільстві, проте в більшості випадків способи відрізняються від методів втілення в практичне життя.

Як вказує М. Ярушак, методологія окремої науки охоплює проблеми, характерні для наукового пізнання в певній галузі [2, с. 407]. Тобто кожна наука має свій обсяг прийомів, за допомогою яких відбувається вивчення предмета. Слід зазначити, що медичне страхування як система знань має власний понятійний апарат. Однак для вивчення цієї сфери доцільно звернутися до загальнонаукових засад, які стосуються всіх галузей знань. Інакше не вдасться сформулювати єдиний підхід до визначення місця цього питання в науковій системі.

Під час вивчення теоретичних основ виникає потреба у всебічному аналізі методів, які поділяються на загальнонаукові та приватно-наукові. Слід наголосити, що, крім вказаної класифікації, деякі вчені виділяють спеціальні методи, застосування яких доз-

воляє деталізувати знання за допомогою вивчення термінологічного базису, законодавчої основи, етапів становлення досліджуваного питання тощо. У такому контексті медичне страхування являє собою предмет пізнання не лише для юристів, а й для економістів, медиків і представників інших наукових напрямів. Як зазначає Л. Павкін, вивчення державно-правових явищ, які стосуються минулих подій, призводить до особливих, специфічних пізнавальних труднощів, з якими зазвичай не стикаються вчені, які працюють, наприклад, у сфері природничих наук. Труднощі істориків пов'язані насамперед із часовою та просторовою віддаленістю сучасного дослідника від об'єкта пізнання – історичних форм прояву держави й права [3, с. 19]. Із цією тезою можна погодитись, оскільки під час дослідження етапів становлення певного законодавчого інституту доводиться користуватися нормативними й науковими джерелами, які були чинними на той час, проте згодом втратили законну силу.

Слід зауважити, що багато вчених, вивчаючи окреслену систему відносин, звертають увагу на сучасний етап розвитку, мотивуючи це новизною законодавчих норм і бажанням вивчити європейський досвід щодо такого питання. Водночас історико-правове дослідження полягає у вивченні особливостей розвитку медичного страхування з можливістю застосувати накопичені знання для побудови сучасної законодавчої моделі. Саме тому дослідники в галузі історії права використовують методи, притаманні історичним і правовим наукам, за допомогою чого можна виявити сучасний стан справ та визначити сприятливу систему гарантії права на охорону здоров'я, яка не втратить своєї актуальності в майбутньому. Як вказує Г. Лопушняк, відсутність єдиних підходів до трактувань соціальних понять і специфіка соціальних процесів вимагає більш детального їх пояснення на основі дослідження існуючих теорій та практики провадження соціальної політики. Внаслідок цього доцільним буде застосування системного підходу й принципу історичності до аналізу як теоретико-методологічних, так і практичних проблем формування й реалізації всіх видів такої політики [4, с. 119]. Погоджуючись із цією тезою, слід наголосити на розбіжностях щодо відношення медичного страхування до визначеної системи знань. Це пов'язується з невеликим досвідом вивчення наукових поглядів окресленої сфери та новизною тематики. Актуальності сфера безоплатної медичної допомоги набула на початку ХХ ст., а гарантії її надання з'явилися пізніше, тому науковий базис виявляється доволі звуженим. Враховуючи думку вчених, які зазначають, що страхування належить до цивільного, фінансового, медичного права та є частиною соціального законодавства, виявляється складним виділення загальних підходів до методології. Тому системний підхід до вивчення проблеми, який полягає в структурованому дослідженні певних правових відносин враховуючи їх історичний розвиток, сучасний стан становлення, порівняння зі схожими зарубіжними нормами законодавства, дозволяє виявити всебічний розвиток та місце медичного страхування в системі правових наук.

Як зазначають Ю. Сурмін та І. Шпильовий, у науковому пізнанні функціонує цілісна, складна, динамічна система різноманітних методів, які застосовуються на різних етапах і рівнях пізнання. Так, у процесі наукового дослідження використовуються різні наукові методи як на емпіричному, так і на теоретичному рівнях, які можна об'єднати в три групи: філософські, загальнонаукові, конкретно-наукові методи [5, с. 290].

Під час застосування загальнонаукових методів пізнання неможливо відійти від використання діалектичних прийомів знаходження істини як засновницьких форм проведення будь-якого дослідження. Саме діалектика допомагає структурувати отримані факти та з розрізнених ідей, пропозицій, досліджень учених сформулювати власне бачення подальшого розвитку медичного страхування. Як зазначає І. Новіков, діалектика – це не безпосереднє й тимчасове сприйняття, у якому всі його моменти діють разом і нерозрізнено. На противагу цьому діалектика є завжди формалізацією, що несе в собі порядок і впорядкованість у зрозумінні [6, с. 39]. Тобто метод діалектики є загальнонауковим, що означає обов'язковість його використання під час дослідження всіх суспільних наук. До

них можна певним чином віднести юридичну систему знань, що дозволяє проаналізувати всі складові законодавчої сфери щодо впровадження новаторських змін до правових відносин, які не набули поширення внаслідок короткочасного існування в конкретній державі, включаючи, безумовно, сферу медичного страхування.

Обов'язковим елементом дослідження всіх правових інститутів є вивчення їх умов розвитку від минулого до сучасності. Тому використання методу історизму дозволяє вивчити процеси становлення системи відносин. Як зазначає В. Нохрін, такий науковий прийом зобов'язує розглядати передісторію явища або процесу, що вивчається, бачити тенденції розвитку та прогнозувати їх майбутній стан [7, с. 8]. Цей спосіб є надзвичайно важливим у контексті аналізу умов розвитку соціальної сфери, оскільки застосування вказаного методу приводить до виявлення особливостей розбудови визначеного процесу, враховуючи економічне становище, суспільну ситуацію, політичні перетворення, що відбуваються в державі. Як зазначає Ю. Арзамаскін, принцип історизму передбачає облік конкретних історичних умов (ситуацій), за яких проходить розвиток (зміна) історичного процесу [8, с. 9]. Із такою думкою можна погодитись, оскільки на підставі подій, які містяться в наукових джерелах та архівних матеріалах, у ХХ ст. було сформовано систему кваліфікованої медичної допомоги, що дозволило законодавцям розпочати розробку моделі страхування. Водночас складно погодитися з поняттям «принцип історизму», яке пропонує автор. Слід зазначити, що принципами є керівні засади, на підставі яких формується певна система відносин. Натомість поняття методів у цьому дослідженні застосовуються в контексті наукового пізнання та сприймаються як певні стандарти, за допомогою яких можна вивчити історичні процеси та віднайти істину, що сприятиме скорішому встановленню особливостей розвитку соціального страхування та надасть можливість на підставі фактичного матеріалу запропонувати варіанти подальшого розвитку умов медичного забезпечення. Однак доцільно розподілити вказані два поняття та визначити історизм як метод пізнання, застосування якого дозволяє в науковому сенсі дослідити умови становлення системи медичного страхування від початку ХХ ст. до сьогодення. Принципами, відповідно, є основні ідеї, на підставі яких будується певна галузь або інститут права. Таке трактування термінології дозволяє, з одного боку, уникнути розбіжностей під час формування базисних понять, що сприятиме проведенню наукової роботи. З іншого боку, наявність сталого термінологічного апарату нівелює розбіжності, які виникають між вченими під час проведення досліджень, що приводитиме до реальних дискусій щодо проблем розвитку соціальної сфери та висловлення пропозицій, спрямованих на покращення умов становлення медичного страхування.

Слід зауважити, що сфера охорони здоров'я потребує детального дослідження для з'ясування факторів, які уповільнюють її розвиток та створюють перешкоди за нормального функціонування медичної галузі. Можна вказати, що без застосування методів аналізу й синтезу неможливо визначити базисний характер існування медичної допомоги як невід'ємного права людини. Застосування аналізу приводить до розподілу теоретичних знань щодо досліджуваного предмета на відповідні частини, що дозволяє провести його ретельне вивчення. Використовуючи метод синтезу, можна, навпаки, на підставі окремих фактів створити єдину структуру та визначити основи її функціонування. Під час дослідження розвитку медичного страхування необхідно з одного боку, виділити окремо історичне становище, рівень нормативного закріплення цих суспільних відносин, міжнародний досвід запровадження, а з іншого – структурувати отриману інформацію, на підставі якої визначаються методологічні основи розвитку медичного страхування та пропонуються варіанти подальшого становлення цієї системи відносин.

Ще одним науковим способом, який допомагає вивчити основи становлення медичного страхування, є метод індукції та дедукції, який полягає у виявленні основних тенденцій розвитку визначеного процесу та їх узагальненні. Застосовуючи його щодо соціальної сфери, можна зазначити, що під час дослідження умов функціонування ме-

дичної галузі основними негативними тенденціями є системні недоліки, які невідвратно впливають на інші складові економічного розвитку держави. Навпаки, під час здійснення наукового дослідження метод дедукції допомагає представити медичне страхування як єдину систему законодавчих положень, закріплених у Конституції України, цивільному законодавстві, інших джерелах права. Розділення аналізованої системи на структурні складові приведе до виявлення позитивних передумов подальшого її функціонування. Як вказує В. Бабайлов, процес чергування дедукції та індукції може проявлятися неодноразово, і закінчення цього процесу обмежується лише кінцевим характером мети конкретного наукового дослідження [9, с. 287].

Отже, використання таких прийомів є обов'язковою умовою під час проведення пошуково-аналітичної роботи в будь-якій галузі пізнання. За допомогою методу дедукції та індукції можна сформулювати власну позицію щодо подальшого розвитку цієї системи відносин.

Ще одним загальнонауковим прийомом, який часто застосовують учені під час здійснення теоретичної роботи, є метод сходження від абстрактного до конкретного, що полягає в переході від загальних уявлень про предмет до детального його вивчення. Тобто від абстрактних уявлень про явище суспільного буття, використовуючи гіпотези й факти, можна дійти конкретних висновків щодо особливостей існування такої наукової сфери та визначити умови практичного втілення. У цьому разі медичне страхування являє собою неструктуровану, не зрозумілу для громадськості абстракцію, яка потребує детального вивчення.

Вивчаючи розвиток медичного страхування, обов'язковим є використання системного методу, методу діалектики, історизму, методу сходження від абстрактного до конкретного, методів аналізу та синтезу, дедукції та індукції. Ці прийоми суспільного пізнання є загальнонауковими, застосовуються в усіх сферах людського буття, у тому числі у сфері страхування.

Крім загальнонаукових прийомів, які мають застосовуватися під час вивчення основ медичного страхування, доцільно звернутися до спеціальних методів пізнання, які використовуються під час вирішення проблем розвитку законодавчої та соціальної сфери в державі. Таким прийомом є формально-юридичний метод, що дозволяє з'ясувати основні науково закріплені теоретичні поняття та розтлумачити норми чинного законодавства й положення, які були чинними раніше. Як зазначають Л. Берлявський та О. Шматова, формально-юридичний метод сприяє вивченню правових догм, виявленню логічних зв'язків, абстрагуванню від інших соціальних, політичних, економічних явищ [10, с. 51]. Слід вказати, що використання цього прийому надає можливість виділити проблеми законодавства з низки інших суспільних проблем.

Для вивчення питань розвитку медичного страхування потрібно звернути увагу на особливості становлення цих відносин у зарубіжних державах. Тому застосування методу правової компаративістики, що полягає в порівнянні норм та інститутів провідних країн світу з національним законодавством, є обов'язковим, адже відносини у сфері страхування здоров'я почали своє становлення із середини XIX ст. та вплинули на зміни державної політики імперій, розташованих на європейському континенті. При цьому цікавим виявляється не лише теоретичне вивчення нормативних джерел, які були чинними на початку XX ст., а й особливостей практики застосування та реакції суспільства на зміни, що пропонуються.

Метод правової компаративістики є невід'ємною частиною проведення історико-правового дослідження, який надає розуміння особливостей функціонування нормативного закріплення відносин у країнах світу та дозволяє порівняти їх з українським законодавством, що є позитивним фактором під час вивчення основ медичного страхування.

Наукові прийоми, за допомогою яких аналізується галузь охорони здоров'я, не можуть бути вичерпними, оскільки, як вказує В. Юсупов, посилаючись на В. Копніна, методи

ґрунтуються на системах об'єктивно-істинного пізнання як науки в цілому, так і окремих галузей знань. Розмаїття цих систем породжує багатство наукових методів [11, с. 70]. Тобто під час проведення дослідження складно виявити весь спектр наукових прийомів, який використовується, оскільки способи пізнання можуть перетинатися та бути взаємозамінними.

На підставі викладеного, розкривши понятійну основу та проаналізувавши сукупність способів дослідження соціальної сфери, доцільно запропонувати власне визначення методології медичного страхування. Отже, методологією медичного страхування є сукупність наукових прийомів і підходів, за допомогою яких визначаються передумови виникнення, етапи становлення, основи функціонування. Такий підхід явно розкриває мету використання методів, оскільки, по-перше, застосування наукових способів дозволяє дослідити умови виявлення факторів, що вплинули на історичне формування соціальних стандартів у суспільстві. По-друге, стає реальним визначення особливостей розвитку медичного страхування в минулому, у тому числі умов реформування, реакції суспільства на пропонувані зміни та думок правлячої еліти про невідворотні процеси перебудови системи практичного втілення законодавчих положень. По-третє, враховуючи мету історико-правового дослідження, яка полягає в з'ясуванні особливостей існування певних суспільних відносин у минулому для передбачення можливого їх подальшого розвитку, на підставі використання наукових способів виявляється можливим виявлення основ функціонування медичного страхування в сучасний період.

Таким чином, методологія дозволяє розкрити сутність медичного страхування, сформулювати спектр наукових питань, які впливають на виявлення прогалин під час вирішення теоретичних і практичних завдань, та допомагає визначити перспективи розвитку цих правових відносин у майбутньому.

Висновки. Під час дослідження становлення медичного страхування обов'язковим є застосування загальнонаукових і приватно-наукових методів, які притаманні як вивченню всіх суспільних процесів, що відбуваються на теренах держави, так і окремому з'ясуванню умов розвитку правових відносин медичного страхування. До наукових прийомів, які дозволяють вивчити розвиток медичного страхування, належать системний метод, метод діалектики, історизму, метод аналізу та синтезу, формально-юридичний метод, метод правової компаративістики тощо. Для більш детальної конкретизації досліджуваного питання визначено термін «методологія медичного страхування» та розтлумачено його як сукупність наукових прийомів і підходів, за допомогою яких визначаються передумови виникнення, етапи становлення, основи функціонування системи медичного страхування. Подальшого дослідження потребують питання взаємозв'язку норм, що регулюють медичне страхування, з галузями національного законодавства.

Список використаних джерел:

1. Дидикин А. Методология отраслевой науки конституционного права РФ: системно-технологический подход / А. Дидикин // Вестник Сибирского государственного университета путей сообщения. – 2007. – Вып. 18. – С. 39–49.
2. Ярушак М. Теоретико-методологічні засади дослідження процесу виховання дитини в українській родині / М. Ярушак // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2013. – Вип. 30. – С. 406–411.
3. Павкин Л. Вопросы методологии истории государства и права / Л. Павкин // Северо-Кавказский юридический вестник. – 2009. – № 4. – С. 19–21.
4. Лопушняк Г. Теоретико-методологічні аспекти державної соціальної політики / Г. Лопушняк // Ефективність державного управління : зб. наук. праць. – 2013. – Вип. 35. – С. 118–128.
5. Сурмін Ю. Докторська дисертація з державного управління: методологічні проблеми / Ю. Сурмін, І. Шпильовий // Вісник Національної академії державного управління при Президенті України. – 2009. – № 3. – С. 287–304.

6. Новиков И. О некоторых аспектах определения диалектики А.Ф. Лосевым в работе «диалектика мифа» / И. Новиков // Вестник Томского государственного университета. – 2012. – № 360. – С. 39–43.
7. Нохрин В. Методологические аспекты историко-правового исследования / В. Нохрин // Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия «Право». – 2011. – № 6. – С. 6–10.
8. Арзамаскин Ю. Принцип историзма в научном исследовании / Ю. Арзамаскин // Вестник военного университета. – 2011. – № 3(27). – С. 7–11.
9. Бабайлов В. Индукция и дедукция / В. Бабайлов // Бизнес Информ. – 2012. – № 10. – С. 285–287.
10. Берлявский Л. Формально-юридический метод в правовых исследованиях: современные подходы / Л. Берлявский, Е. Шматова // Юридический мир. – 2012. – № 6. – С. 51–54.
11. Юсупов В. Административное право и методы его познания / В. Юсупов // Социально-политические науки. – 2007. – № 2. – С. 201–205.

ТОКАРЬ Л. В.,
ассистент кафедры философии
(Национальный университет
«Одесская юридическая академия»)

УДК 340.12:130.123.3

СУЩНОСТЬ ТРУДА КАК ВОПЛОЩЕНИЕ ДИАЛЕКТИКИ ЕДИНИЧНОГО, ОСОБЕННОГО И ВСЕОБЩЕГО

Статья посвящена исследованию ряда проблем, касающихся сущности труда и его ценности. С помощью понятия так называемого «сродного» труда (термин Г.С. Сковороды) автор статьи стремится выяснить смысл философского понятия «труд» в диалектическом единстве в нем единичного, особенного и всеобщего. В статье раскрывается сущностное понимание свободы и творчества как атрибутов труда. Актуализируется вопрос об отчуждении труда, и этот вопрос, несомненно, требует дальнейших исследований.

Ключевые слова: труд, социальное отражение, единичное, особенное и всеобщее, «сродный» труд, свобода, творчество.

Статтю присвячено дослідженню проблем, що стосуються сутності праці та її цінності. За допомогою поняття так званої «спорідненої» праці (термін Г.С. Сковороди) автор статті прагне з'ясувати зміст філософського поняття «праця» в діалектичній єдності в ній одиничного, особливого та загального. У статті розкрито сутнісне розуміння свободи й творчості як атрибутів праці. Актуалізується питання про відчуження праці, і це питання, безсумнівно, потребує подальших досліджень.

Ключові слова: праця, соціальне відображення, одиничне, особливе й загальне, «споріднена» праця, свобода, творчість.

